

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2023 m. sausio 13 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Antano Simniškio (kolegijos pirmininkas), Donato Šerno (pranešėjas) ir Algirdo Taminsko, teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovo Š. M. kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. kovo 22 d. sprendimo peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo Š. M. ieškinį atsakovei Lietuvos Respublikai, atstovaujamai Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, trečiasis asmuo V. V., dėl žalos atlyginimo.

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

- Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių žalos, atsiradusios dėl ikiteisminio tyrimo ir prokuratūros pareigūnų neteisėtų veiksmų, atliktų taikant kardomąją priemonę – rašytinį pasižadėjimą neišvykti, atlyginimą, įtariamąjo baudžiamajame procese teisę tylėti ir neduoti parodymų prieš save (savęs nekaltinimo teisę), bei proceso teisės normų, reglamentuojančių teismo veiksmus įrodinėjimo procese, aiškinimo ir taikymo.*
- Ieškovas prašė priteisti iš atsakovės 1162,21 Eur turtinės ir 5000 Eur neturtinės žalos atlyginimo.
- Ieškovas nurodė, kad atliekant ikiteisminį tyrimą Vilniaus apygardos teismo 2020 m. gegužės 29 d. nutartimi jam buvo taikyta kardomoji priemonė – rašytinis pasižadėjimas neišvykti. 2020 m. lapkričio 27 d. prokuroras raštu tenkino ieškovo prašymą ir leido jam išvykti iš gyvenamosios vietos 2020 m. gruodžio 10 d. – 2021 m. sausio 17 d. laikotarpiui į Brazilijos Federacinę Respubliką, informuodamas įtariamąjį (ieškovą), kad pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – [BPK](#)) 142 straipsnį jis yra įpareigotas šaukiamas atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą. 2020 m. gruodžio 2 ir 7 d. šaukimais ieškovas buvo kviečiamas atvykti į ikiteisminio tyrimo įstaigą duoti pavyzdžių lyginamajam tyrimui. Įtariamasis atvyko be gynėjo ir pareiškė, kad šiam procesiniam veiksmui atlikti jam yra reikalingas gynėjas. 2020 m. gruodžio 8 d. Specialiųjų tyrimų tarnyboje (toliau – ir STT) buvo gautas įtariamąjo gynėjo T. M. raštas, kuriuo informuota, jog jo ginamasis ieškovas šiuo metu nesinaudos savo teise teikti tyrimui reikšmingą informaciją, dokumentus ar daiktus, taip pat ir pavyzdžius lyginamajam tyrimui, t. y. atsisako duoti prašomus pavyzdžius. 2020 m. gruodžio 8 d. buvo priimtas proceso dalyviams privalomas prokuroro nutarimas paimti lyginamuosius pavyzdžius daktiloskopiniam tyrimui. Įtariamasis ir šiuo atveju lyginamuosius pavyzdžius pateikti atsisakė, atitinkamai buvo panaikintas leidimas ieškovui išvykti į Braziliją, iki bus įvykdytas prokuroro nutarimas paimti lyginamuosius pavyzdžius.
- Ieškovas teigė, kad tokiais prokuratūros veiksmais jam padaryta turtinė žala: suteikus leidimą išvykti į kitą šalį ieškovas įsigijo kelionės bilietus, tačiau dėl prokuroro nutarimo panaikinti tokį leidimą jis nebegalėjo jais pasinaudoti, taigi jam padaryta turtinė žala lygi įsigytų, bet nepanaudotų bilietų kainai. Ieškovo teigimu, prokuroro sprendimas paimti pavyzdžius iš ieškovo prieštarauja baudžiamojo proceso principams, pažeidžia jo teises. Ieškovui žala padaryta tyčiais prokuroro veiksmais, juos ieškovas vertina kaip kerštavimą už tai, jog jis nutarė pasinaudoti savo procesine teise ir neduoti lyginamųjų pavyzdžių. Ieškovas teigė ir tai, kad jam padaryta neturtinė žala, t. y., negalėdamas išvykti į suplanuotą kelionę su sutuoktine, jis patyrė dvasinių išgyvenimų, be to, kad išvengtų didesnių nuostolių, į suplanuotą kelionę vyko tik ieškovo sutuoktinė, dėl to jis jautė gėdą, pažeminimą, neteisybę.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

- Vilniaus miesto apylinkės teismas 2021 m. spalio 29 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies: priteisė ieškovui iš Lietuvos Respublikos, atstovaujamos Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, 1162,21 Eur turtinės ir 3000 Eur neturtinės žalos atlyginimo, taip pat 1020 Eur teisinės pagalbos išlaidų atlyginimo.
- Teismas nustatė, kad prokuroras iš tiesų turėjo teisę priimti privalomą nutarimą dėl lyginamųjų pavyzdžių ėmimo po to, kai ieškovas atsisakė ikiteisminiame tyrime juos duoti savanoriškai. Tačiau, įvertinęs ikiteisminio tyrimo pareigūnų (specialiųjų tyrimų specialistės bei prokuroro) elgesį, teismas nurodė, kad kyla abejonių dėl jo sąžiningumo ieškovo atžvilgiu. Teismui sukėlė abejonių prokuroro 2020 m. gruodžio 8 d. nutarime nurodyti motyvai dėl privalomumo paimti lyginamuosius pavyzdžius. Teismas pažymėjo, kad iki šiol ikiteisminiame tyrime lyginamieji pavyzdžiai pagal prokuroro nutarimą iš ieškovo nebuvo paimti ir nepateikta įrodymų kodėl, nors prokuroro, prieš dvi dienas iki planuoto ieškovo išvykimo priėmusio nutarimą dėl lyginamųjų pavyzdžių ėmimo ir panaikinusios leidimą išvykti, nurodyta, kad būtinas skubus tokių pavyzdžių paėmimas, siekiant nevilkinti ikiteisminio tyrimo. Teismas sutiko su ieškovo ir jo atstovo pozicija, kad prokuroras be teisinio pagrindo pasinaudojo savo viršesne padėtimi ir galimai siekė jį nubausti dėl to, jog jis atsisakė ikiteisminiame tyrime savo noru duoti

lyginamuosius pavyzdžius dėl sveikatos rizikos (dėl COVID-19 infekcijos). Teismas analizavo ikiteisminio tyrimo pareigūnės, išrašiusios šaukimus ir neatvykusios nurodytu laiku, veiksmus ir pripažino šiuos veiksmus neatsakingais.

7. Teismo nuomone, ieškovo teisė tikėtis pailsėti su savo sutuoktine buvo nepagrįstai suvaržyta. Susirgus ieškovo advokatui, ieškovas turėjo teisinį pagrindą atsisakyti dalyvauti be advokato bet kokiuose procesiniuose veiksmuose. Prokuratūros argumentą, kad įtariamasis neskundė prokuroro nutarimo dėl leidimo panaikinimo, teismas įvertino kaip cinišką, nurodė, kad toks nutarimas priimtas 2020 m. gruodžio 8 darbo dienos pabaigoje (beveik 17 val.), todėl net jei ieškovas ir būtų ketinęs pasinaudoti procesine teise skusti prokuroro nutarimą, net ir darant prielaidą, kad skundas būtų buvęs parengtas ir pateiktas tą pačią 2020 m. gruodžio 9 d., jis nebūtų buvęs išnagrinėtas iki ieškovo kelionės pradžios. Teismas padarė išvadą, kad ieškovas įrodė neteisėtus (nepagrįstus) ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus.
8. Teismas nurodė, kad ieškovo turtinę žalą sudaro jo įsigytų, bet nepanaudotų lėktuvo bilietų kaina, ir padarė išvadą, jog ieškovo prašomos atlyginti lėktuvo bilieto išlaidos yra pagrįstos, todėl, nustačius nepagrįstus ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus, šių išlaidų atlyginimas priteisiamas ieškovui. Teismas taip pat pripažino, kad, pažeidus ieškovo konstitucines teises (suteikus leidimą išvykti ir apribojus šią galimybę), ieškovas galėjo patirti stiprius dvasinius išgyvenimus, ypač atsižvelgiant į tai, kad kelionė buvo suplanuota švenčių laikotarpiu, taigi ieškovas galėjo pagrįstai tikėtis laiką leisti su sutuoktine. Teismas nusprendė priteisti 3000 Eur neturtinei žalai atlyginti, tokį dydį laikydamas adekvačiu pažėistai teisei apginti.
9. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal atsakovės apeliacinį skundą, 2022 m. kovo 23 d. sprendimu panaikino Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. spalio 29 d. sprendimą ir priėmė naują sprendimą – ieškinį atmetė.
10. Kolegija nustatė, kad ieškovui, kaip įtariamajam ikiteisminiame tyrime, Vilniaus apygardos teismo 2020 m. gegužės 29 d. nutartimi paskirta kardomoji priemonė – rašytinis pasizadėjimas neišvykti. Tos pačios dienos užduotini Specialiųjų tyrimų tarnybos ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas pavedė Lietuvos teismo ekspertizės centrui atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą dėl ant tyrimui pateiktų, per kratą paimtų daiktų esančių rankų pėdsakų buvimo. 2020 m. liepos 23 d. specialisto išvadoje nurodžius, kad ant per kratą paimtų daiktų yra identifikacijai tinkami rankų pėdsakai, 2020 m. lapkričio 5 d. raštu Specialiųjų tyrimų tarnybos viršininkas kreipėsi į Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centrą, prašydamas informuoti, ar Daktiloskopinių duomenų registre yra saugomi ieškovo rankų pirštų pėdsakų lyginamieji pavyzdžiai, ir juos pateikti. 2020 m. lapkričio 6 d. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras atsakydamas informavo, kad nėra ieškovo rankų atspaudų. 2020 m. lapkričio 17 d. ieškovas Lietuvos Respublikos generalineprokuratūrai pateikė prašymą leisti 2020 m. gruodžio 10 d. – 2021 m. sausio 17 d. laikotarpiu nesilaikant kardomosios priemonės sąlygų išvykti į Braziliją. 2020 m. lapkričio 27 d. raštu „Dėl leidimo išvykti“ prokuroras leido ieškovui laikinai 2020 m. gruodžio 10 d. – 2021 m. sausio 17 d. laikotarpiui išvykti į Brazilijos Federacinę Respubliką ieškovas buvo įpareigotas apie grįžimą informuoti ikiteisminį tyrimą atliekantį atitinkamą specialistą; leidime išvykti nurodyta, kad leidimas išvykti įsigalioja prokurorui pateikus bilietų su atgaline grįžimo data kopijas. Ieškovas 2020 m. gruodžio 1 d. informavo prokurorą apie įsigytus lėktuvo bilietus, pridėdamas bilietų kopijas.
11. Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnė 2020 m. gruodžio 2 d. telefonu įteikė įtariamajam šaukimą atvykti 2020 m. gruodžio 7 d. 13 val. duoti pavyzdžių lyginamajam tyrimui. Š. M. nurodytu laiku atvyko be gynėjo ir nurodė, jog procesiniam veiksmui atlikti jam reikalingas gynėjas. Ieškovas atvyko šaukiamas ir 2020 m. gruodžio 8 d. 11 val., bet taip pat be gynėjo, dėl to atsisakė atlikti procesinį veiksmą. Šaukimais ieškovas buvo kviečiamas atvykti dėl pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimo ir 2020 m. gruodžio 8 d. 15 val., 2020 m. gruodžio 9 d. 11.10 val., 14 val., 2020 m. gruodžio 10 d. 10 val., išaiškinus teisę atliekant procesinį veiksmą turėti gynėją.
12. 2020 m. gruodžio 8 d. raštu Specialiųjų tyrimų tarnybos viršininkas informavo įtariamojo gynėją advokatą T. M., jog 2020 m. gruodžio 8 d. 15 val. planuojamas įtariamojo pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas, rašte išvardytos alternatyvios procesinio veiksmo atlikimo datos ir prašoma informuoti, kuri iš jų tinkama, ar gynėjas turi galimybę dalyvauti, nurodoma, kad, gynėjui negalint dalyvauti, įtariamajam bus parinktas valstybės garantuojamas gynėjas. 2020 m. gruodžio 8 d. raštu ieškovo advokatas informavo, kad jis gina įtariamąjį Š. M., tačiau šiuo metu serga ir procesiniuose veiksmuose su ginamuoju neturi galimybės dalyvauti; nurodė ir tai, kad Š. M. šiuo metu nesinaudoja savo teise teikti tyrimui reikšmingą informaciją, dokumentus ir daiktus, pavyzdžius lyginamajam tyrimui. 2020 m. gruodžio 8 d. prokuroro, vadovaudamasi [BPK](#) 144 straipsniu, priėmė nutarimą paimti įtariamojo Š. M. pavyzdžius lyginamajam tyrimui, kitu 2020 m. gruodžio 8 d. nutarimu panaikino leidimą ieškovui išvykti iš gyvenamosios vietos nurodytu laikotarpiu į Braziliją, iki bus įvykdytas prokuroro nutarimas paimti lyginamuosius pavyzdžius daktiloskopiniam tyrimui; nutarime nurodyta būtinybė paimti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, teigiama, jog, laiku nepateikus specialistams tyrimui pavyzdžių, užtruks tyrimo atlikimas.
13. 2020 m. gruodžio 9 d. ikiteisminio tyrimo įstaigos tyrėja Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro patalpose pasirašytinai supažindino įtariamąjį su prokuroro nutarimu paimti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, surašė pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimo protokolą, jame ieškovas, atstovaujamas gynėjo advokato G. V., nurodė, jog jis nesinaudoja teise duoti parodymus ar teikti kitokius duomenis tyrimui dėl padidėjusio koronaviruso protrūkio, siekdamas išvengti galimo užsikrėtimo COVID-19, juolab kad turi gretutinių ligų (širdies ritmo sutrikimų). Ieškovas neišvyko į suplanuotą kelionę; pavyzdžių lyginamajam tyrimui nepateikė; ikiteisminiame tyrime buvo panaudotos kitos BP K nustatytos galimybės ir reikalingiems pavyzdžiams paimti taikytos procesinės priemonės, nurodytos [BPK](#) 158, 160 straipsniuose, jų metu įtariamojo lyginamieji pavyzdžiai paimti ir pateikti ekspertams.
14. Kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas įrodymais nepagrindė išvadą, kad prokuroras be teisinio pagrindo pasinaudojo savo viršesne padėtimi ir, ieškovui atsisakius ikiteisminiame tyrime savo noru duoti lyginamuosius pavyzdžius dėl sveikatos rizikos, galimai siekė jį nubausti.
15. Kolegija nusprendė, kad prokuroras, įvertinęs tuometę faktinę situaciją ikiteisminiame tyrime, neturėjo teisinio pagrindo nesilaikyti [BPK](#) reikalavimų dėl kaip įmanoma greito ir išsamaus nusikalstamų veikų tyrimo. Trečiasis asmuo nurodė, kad įtariamųjų pavyzdžius lyginamajam tyrimui buvo nuspręsta paimti dar 2020 m. liepos mėnesį, gavus specialistų išvadą apie tinkamus identifikuoti pavyzdžius ant objektų; prieš renkant pavydžius lyginamajam tyrimui, telefonu buvo surinkti duomenys, kad nei areštinėje, nei pataisos namuose nėra ieškovo rankų pirštų pėdsakų. Kolegijos vertinimu, šiuos paaiškinimus patvirtina į bylą pateiktas Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2020 m. gruodžio mėn. atsakymas, kad 2020 m. gegužės mėn. techninė įranga buvo pakeista į naują, dėl to Š. M. daktiloskopinės kortelės pateikti negali; 2020 m. gruodžio mėn. Vilniaus pataisos namų atsakymas, jog Š. M. asmens byloje nėra daktiloskopinės kortelės originalo. Kadangi nei areštinėje, nei pataisos įstaigoje nebuvo ieškovo rankų pavydžių, tai reikėjo šiuos pavydžius paimti tiesiogiai iš įtariamojo. Ieškovui (įtariamajam) atsisakius savanoriškai pateikti pavydžius lyginamajam tyrimui, prokuroras 2020 m. gruodžio 8 d. priėmė nutarimą paimti pavydžius lyginamajam tyrimui. Šis prokuroro nutarimas nebuvo skustas įstatymo nustatyta tvarka, taigi yra teisėtas, galiojantis, todėl privalomas vykdyti. Prokuroro priimtas motyvuotas nutarimas dėl pavydžių lyginamajam tyrimui paėmimo asmeniui yra privalomas, su šiuo nutarimu asmuo supažindinamas pasirašytinai, todėl pavydžių lyginamajam tyrimui paėmimas gali būti vykdomas prievarta. Įtariamasis gali atsisakyti duoti pavydžius lyginamajam tyrimui tik iki to laiko, kol dėl šio procesinio veiksmo nėra priimtas prokuroro nutarimas. Ieškovui atsisakius vykdyti savo pareigą, visos su šios pareigos nevykdymu susijusios pasekmės tenka pačiam ieškovui, kartu ir neišskridimas į Braziliją. Prokuroro nutarimas panaikinti leidimą išvykti buvo priimtas su sąlyga, šią įvykdęs įtariamasis galėjo laisvai išskristi į Braziliją, jam buvo sudarytos sąlygos atlikti procesinį veiksmą, naudotis gynėjo pagalba, nustatytos trys alternatyvios datos, tačiau jis atsisakė vykdyti nutarimą.
16. Kolegija nusprendė, kad nagrinėjamu atveju prokuroras su ieškovu elgėsi sąžiningai: suteikė įtariamajam galimybę pakankamai ilgam laikui išvykti į Braziliją; suteikė pakankamai laiko pavydžiams lyginamajam tyrimui pateikti; pasirūpino, jog, atliekant procesinį veiksmą, dalyvautų gynėjas, ir padarė išvadą, kad prokuroras elgėsi rūpestingai, atidžiai, atsižvelgdamas į baudžiamojo proceso paskirtį, į prokuroro pareigą pagal

savo kompetenciją intis visų įstatymų nustatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Pirmosios instancijos teismas, remdamasis išimtinai tik ieškovo paaiškinimais, padarė neteisingas išvadas dėl prokuroro neteisėtų veiksmų. Prokuroras turėjo teisinį pagrindą priimti ieškovui, kaip įtariamajam ikiteisminiame tyrime, privalomą nutarimą ([BPK](#) 144 straipsnis), šis nutarimas įtariamajam tapo privalomai vykdytinas ([BPK](#) 144 straipsnio 2 dalis).

17. Ieškovo atsisakymo vykdyti privalomą nutarimą priežastis (iki nutarimo priėmimo – turėti gynėją, priėmus nutarimą – baimė užsikrėsti COVID-19) kolegija pripažino netikrinamomis ir nepateisinamomis ir pažymėjo, jog ieškovas nebijojo užsikrėsti šiuo virusu, ketindamas vykti į oro uostą, atlikti mutinės procedūras, skristi į Braziliją, tačiau bijojo duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, kai jau atvyko į ekspertinę įstaigą. Nesant svarbių atsisakymo duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui priežasčių, nepateikus įrodymų, patvirtinančių, jog ieškovo sveikatos būklė neleido vykdyti teisėto prokuroro nutarimo, ieškovo atsisakymą kolegija vertino kaip savo pareigos nevykdymą be pateisinamų priežasčių, dėl kurių jis pats patyrė žalą, ir nusprendė, kad tarp atsakovės veiksmų ir ieškovui kilusios žalos nėra priežastinio ryšio.
18. Kolegija nusprendė, kad ikiteisminiame tyrime buvo siekta suderinti įtariamojo interesą išvykti ir [BPK](#) reikalavimus dėl greito ir išsamaus tyrimo, todėl nėra pagrindo vertinti, kad taip prokuroras siekė nubausti ieškovą: leidimas išvykti buvo panaikintas įvertinus ne tik įtariamojo elgesį (atsisakymą duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui), bet ir pasaulinę situaciją dėl pandemijos (nebuvo aišku, ar, išskridęs į Braziliją, įtariamasis nustatytu laiku grįžtų dėl galimo susirgimo, izoliacijos, ar jam netektų kurį laiką pasilikti Brazilijoje ir dėl to negalėtų būti atliekami reikalingi ikiteisminio tyrimo veiksmai).
19. Apeliacinės instancijos teismas nepasisakė dėl Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnės veiksmų teisėtumo, nurodęs, kad ši institucija nedalyvavo procese, iš šios nebuvo reikalaujama žalos atlyginimo.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

20. Kasaciniu skundu ieškovas prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 22 d. sprendimą ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. spalio 29 d. sprendimą, priteisti iš atsakovės bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
 - 20.1. Prokuroro veiksmus, priimant nutarimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – [BK](#)) 144 straipsnio 2 dalį, apeliacinės instancijos teismas pripažino teisėtais, nurodymas, kad atsisakyti duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui įtariamasis gali iki to laiko, kol dėl šio procesinio veiksmo nėra priimtas prokuroro nutarimas, o priėmus nutarimą, įtariamasis nebeturi pasirinkimo laisvės duoti pavyzdžius ar jų neduoti lyginamajam tyrimui. Toks apeliacinės instancijos teismo aiškinimas nesuderinamas su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsniu ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija) užtikrinta savęs nekaltinimo privilegija. Priešingai nei išaiškino apeliacinės instancijos teismas, savęs nekaltinimo privilegija negali staiga baigtis, t. y. įtariamojo teisė duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui (nagrinėjamu atveju tai rankų (pirštų, delnų) pėdsakai). Prokuroro nutarimas paimti pavyzdžius negali virsti pareiga nurodytus pavyzdžius duoti, nes tokios pareigos įgyvendinimo užtikrinimas nėra reglamentuotas. Prokuroro nutarimas negali suvaržyti įtariamojo pasirinkimo laisvės duoti pavyzdžius ar jų neduoti lyginamajam tyrimui, o esamas reglamentavimas negali būti aiškinamas kaip įtvirtinantis tokį suvaržymą, nes toks reglamentavimas prieštarautų Konstitucijai ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) išaiškinimams. Ieškovas teigia, kad tokiu prokuroro veiksmu jis faktiškai buvo verčiamas save inkriminuoti, pažeidžiant savęs nekaltinimo privilegiją.
 - 20.2. EŽTT savo praktikoje įtvirtino pamatinę taisyklę, kad savęs nekaltinimo privilegija yra siejama su kaltinamojo valia savęs neinkriminuoti ir ši privilegija nedraudžia procesinės prievartos priemonių panaudojimo renkant lyginamuosius pavyzdžius iš aplinkos, kurioje kaltinamasis paliko savo pėdsakus, nepriklausomai nuo kaltinamojo valios. Nebūtų draudžiama esant kaltinamojo sutikimui šiuos pavyzdžius iš jo gauti ir naudoti procese turint tikslą jį apkaltinti. Tuo tarpu prievartos naudojimas renkant šiuos pavyzdžius iš paties kaltinamojo (atliekant prievartinis veiksmus su žmogaus kūnu, kada yra nepaisoma kaltinamojo valios) neabejotinai būtų laikomas neteisėtu Konvencijos prasme. Nagrinėjamu atveju lyginamuosius pavyzdžius buvo siekiama gauti ne iš aplinkos, bet iš paties įtariamojo, priklausomai nuo jo valios ir veiksmų (rankų (pirštų, delnų) pėdsakai nenaudojant prievartos gali būti paimami tik įtariamajam atliekant tam tikrus valinius kūno judesius). Įtariamajamatsisakius tokius pavyzdžius duoti (nesutinkant atlikti atitinkamų valinių kūno judesių), apeliacinės instancijos teismo išaiškinimas suponuoja prievartos naudojimą, siekiant priversti įtariamąjį atlikti atitinkamus valinius kūno judesius, reikalingus šiems pavyzdžiams paimti. Tai būtų nesuderinama nei su žmogaus konstitucinių teisių apsauga (Konstitucijos 21 straipsnis), nei su esamu [BPK](#) reglamentavimu ([BPK](#) 11 straipsnio 2 dalis).
 - 20.3. Pagal kasacinio teismo praktiką baudžiamosiose bylose, jeigu įtariamasis atsisako vykdyti nutarimą ir duoti pavyzdžius, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras juos gali gauti atlikdamas kitus tyrimo veiksmus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-23/2008](#)). Nagrinėjamu atveju prieš ieškovą nebuvo pavartota jokia fizinė prievarta, bet faktinės aplinkybės leidžia spręsti, kad prieš jį buvo panaudotos kitokio pobūdžio (psichologinės) priemonės verčiant jį duoti tokius pavyzdžius, t. y. panaikintas leidimas išvykti.
 - 20.4. Byloje nustatyta, kad ginčo laikotarpiu prokuroras neorganizavo jokių kitų tyrimo veiksmų, kuriais būtų siekta gauti ieškovo lyginamuosius pavyzdžius. Prokuratūros apeliaciniame skunde buvo nurodyta, kad ikiteisminiame tyrime buvo panaudotos kitos [BPK](#) nustatytos galimybės ir reikalingiems pavyzdžiams paimti taikytos procesinės prievartos priemonės, nustatytos [BPK](#) 158 ir 160 straipsniuose, kurių metu įtariamojo lyginamieji pavyzdžiai paimti ir pateikti ekspertams. Tai patvirtina, kad prokuroras vis dėlto turėjo galimybę gauti lyginamuosius pavyzdžius nepriklausomai nuo ieškovo valios ir veiksmų (taigi nepriklausomai nuo to, ar jis išvykęs), tačiau sąmoningai to nedarė ir siekė juos išreikalausiti tiesiogiai iš ieškovo, manipuliudama leidimo išvykti suteikimu.
 - 20.5. Pagal [BPK 136 straipsnio](#) 1 dalį, rašytinis pasizadėjimas neišvykti yra rašytinis įsipareigojimas neišvykti iš šalies be ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo leidimo. Taigi įstatymas įtvirtina galimybę įtariamajam laikinai nesilaikyti šios kardomosios priemonės sąlygų ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo leidimu. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. gruodžio 1 d. įsakymu Nr. I-306 patvirtintų Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės nuostatose taip pat įtvirtinama analogiška įtariamojo teisė. Tokios kardomosios priemonės paskirtis yra siejama visų pirma su įtariamojo dalyvavimu procese, jos taikymas negali būti siejamas su duomenų ikiteisminiame tyrime rinkimu, vertimu asmenį tokius duomenis pateikti ir nuo to priklausyti. Šiuo atveju prokuroras kardomosios priemonės taikymą susiejo su tikslu gauti iš ieškovo duomenis, kurie neabejotinai galėtų būti panaudoti prieš jį, t. y. manipuliavo kardomosios priemonės taikymu tam, kad ieškovas pateiktų jį galinčius inkriminuoti duomenis, nors tokiems duomenims gauti privalejo taikyti kitus tyrimo veiksmus.
 - 20.6. Prokuroras, ieškovui suteikdamas leidimą išvykti, vėliau pareikalaudamas pateikti rankų (pirštų, delnų) pėdsakų pavyzdžius, o ieškovui atsisakius, atšaukdamas leidimą išvykti, kol ieškovas šių lyginamųjų pavyzdžių nepateiks, prieš ieškovą naudojo psichologinę prievartą, kurios naudojimą taikant procesinės prievartos priemonės bei atliekant kitus tyrimo veiksmus imperatyviai draudžia įstatymas ([BPK](#) 11 straipsnio 2 dalis). Tai reiškia, kad ieškovas buvo verčiamas pateikti save galimai inkriminuojančius duomenis, pažeidžiant savęs nekaltinimo privilegiją. Tokie prokuroro veiksmai neabejotinai vertintini kaip neteisėti ir civilinės teisės prasme (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – [CK](#)) 6.263, 6.271 straipsniai).
 - 20.7. [BPK 144 straipsnio](#) 2 dalis negali būti aiškinama kaip nustatanti įtariamajam pareigą duoti lyginamuosius pavyzdžius. [BPK](#)

įtariamajam nenustato jokios atsakomybės (sankcijos) už atitinkamo įpareigojimo nevykdymą (nesukelia jokių teisinių padarinių), dėl to ši nuostata negali būti aiškinama kaip įpareigojanti įtariamąjį. Įtariamajam gali būti skiriama bauda tik už pareigos dalyvauti procese nevykdymą. Pareiga dalyvauti procese nėra ir negali būti tapatinama su pavyzdžių lyginamajam tyrimui davimu. Įtariamojo atsisakymas vykdyti pareigą duoti lyginamuosius pavyzdžius nesukeltų jam jokių teisinių padarinių, nes [BPK](#) nenustatyta jokio būdo ir jokių priemonių šios pareigos įvykdymui užtikrinti. Šios pareigos įvykdymas negali būti užtikrinamas prievarta, kadangi tai pažeistų įtariamojo konstitucines teises.

20.8. Atsisakymas leisti ieškovui vykdyti atostogų su sutuoktine sukelė ieškovui stiprius dvasinius išgyvenimus. Tą konstatavo ir pirmosios instancijos teismas. Prokuratūra šių išvadų negincijo, o apeliacinės instancijos teismas dėl jų nepasisakė. Todėl teigtina, kad žalos padarymo faktas byloje konstatuotas.

20.9. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė ieškovo teisę į teisingą ir nešališką teisimą:

20.9.1. teismas vienašališkai (nesant proceso šalių prašymo ir neklausdamas nuomonės) atsisainavo įrodymų tyrimą ir savo nuožiūra išsireikalavo papildomus įrodymus, kurių atsakovė bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme neteikė ir jais nesirėmė, t. y. savo iniciatyva išplėtė apeliacinio skundo nagrinėjimo bylos ribas, nepranešdamas apie tai byloje dalyvaujantiems asmenims. Prokuratūra nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teisme nepateikė nė vieno įrodymo, grindžiančio jos poziciją, neprašė išreikalauti ar pridėti kokių nors įrodymų. Apie ketinimą peržengti apeliacinio skundo ribas teismas privalo pranešti dalyvaujantiems byloje asmenims ([CPK 320 straipsnio](#) 2 dalis). Šiuo atveju šalims nebuvo pranešta, taigi teismas negalėjo išeiti už apeliacinio skundo ribų. Teismas iš pasyvaus arbitro tapo aktyviu proceso dalyviu – pradėjo savarankiškai rinkti įrodymus, galinčius pagrįsti prokuratūros byloje užimtą poziciją;

20.9.2. teismas ne peržiūrėjo pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą surinktai bylos medžiagai, o išsireikalavęs naujų įrodymų ir išimtinai tik jais remdamasis iš naujo išnagrinėjo bylą. Apeliacinė instancija yra pirmosios instancijos teismo priimto procesinio sprendimo kontrolės, o ne bylos pakartotinio nagrinėjimo iš esmės forma. Teismas bylą išnagrinėjo rašytinio proceso tvarka ir nusprendė, kad yra Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – [ir CPK](#)) 322 straipsnyje nustatyta būtinybė bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka ir išreikalauti iš atsakovės įrodymus, patvirtinančius, kad 2020 m. gruodžio 8 d. nutarimas buvo pradėtas vykdyti;

20.9.3. teismas pažeidė rungimosi principą, nes sprendimą priėmė neatsiklausdamas šalių nuomonės. Į bylą buvo pateikti 86 lapai naujų įrodymų, kurie nebuvo vertinti pirmosios instancijos teisme. Be to, teismas patenkino prokuratūros prašymą apklausti byloje liudytoją – STT darbuotoją, kuris pirmosios instancijos teisme nebuvo apklaustas. Šiuos veiksmus apeliacinės instancijos teismas atliko neišklausydamas ieškovo, kaip proceso šalies, nuomonės, taip pažeisdamas [CPK 42 straipsnio](#) 1 dalies nuostatas;

20.9.4. buvo pažeista teisėjų automatinė skyrimo tvarka, todėl kyla pagrįstų abejonių dėl teisėjų kolegijos pirmininkės nešališkumo. Teisėjų kolegijos pirmininkė yra buvusi ilgametė STT pareigūnė. Ši institucija [BPK 21 straipsnio](#) nuostatą aiškina taip, kad įtariamasis privalo duoti lyginamuosius pavyzdžius, o prokuroro nutarimas yra privalomas proceso dalyviams. Ieškovas teigia, kad šios teisės parinkimas kelia pagrįstų abejonių. Dėl to ieškovas pareiškė nušalinimą šiai teisėjai, tačiau kiti du kolegijos nariai pirmininkės nenušalino.

21. Atsakovė atsiliepimu į kasacinį skundą prašo ieškovo kasacinį skundą atmesti. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

21.1. Tarptautinėje teisėje pripažįstama, kad teisė tylėti nėra absoliuti net kaltinamajam ar įtariamajam. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje (sprendime byloje *John Murray prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 18731/91, ECHR 1996-1) nurodoma, kad jei kaltintojas turi paaiškinimo reikalaujančių, tvirtų *prima facie* įrodymų, kuriuos kaltinamasis turi būti pajėgus duoti, tačiau jų neduoda, galima daryti sveikai nuovokai neprieštaraujančią išvadą, jog paaiškinimų nėra ir kaltinamasis yra kaltas. Aktyvūs teismo veiksmai, išreikalaujant (paimant) daiktus iš kaltinamojo, nepažeidžia savęs nekaltinimo privilegijos ir teisingo (sąžiningo) proceso. Pagal EŽTT praktiką, savęs nekaltinimo privilegija neapima tokių įrodymų naudojimo baudžiamajame procese, kurie gali būti gauti iš kaltinamojo panaudojant procesines prievartos priemones, tačiau egzistuoja nepriklausomai nuo kaltininko valios, pvz., dokumentai, gauti pagal sankciją, kvėpavimo, kraujo, šlapimo, plaukų mėginiai ar balso pavyzdžiai, taip pat kūno dalelės DNR tyrimui (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 31 d. nutartį baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-146-511/2019](#)).

21.2. Faktinė ikiteisminio tyrimo susiklosčiusi situacija leidžia pripažinti, kad prokuroro nutarimo priėmimas, jo motyvai pagrįsti. Prokurorui priėmus teisėtą ir aukštesniojo prokuroro nepanaikintą nutarimą paimti įtariamojo pavyzdžius lyginamajam tyrimui, o šiam atsakius juos duoti, būtent ieškovo, o ne prokuratūros veiksmai lėmė, jog ieškovas neišskrido į suplanuotą kelionę. Tokie prokuroro veiksmai negali būti vertinami kaip pareigūno bendrosios rūpestingumo ir atidumo pareigos nesilaikymas. Nutarimui įgyvendinti įtariamajam buvo sudarytos visos sąlygos: buvo užtikrinta įtariamojo teisė atliekant procesinį veiksmaus naudotis gynėjo pagalba, nustatytos trys alternatyvios datos ir laikai pavyzdžiams teikti. Tačiau įtariamasis atsisakė vykdyti prokuroro nutarimą. Pagal kasacinio teismo praktiką įtariamajam atsakius vykdyti tokį nutarimą ir duoti pavyzdžius, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras juos gali gauti atlikdamas kitus tyrimo veiksmus (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 8 d. nutartį baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-23/2008](#)). Toks lyginamųjų pavyzdžių gavimo būdas pripažintinas apsunkintu, nes ne visada yra objektyviai įmanoma tai padaryti, juolab greitai ir tinkamai. Asmens buvimas užsienyje objektyviai eliminuotų bet kokias galimybes atlikti tokius tyrimo veiksmus, o tai turi reikšmės ikiteisminio tyrimo spėjimui.

21.3. Kasacinio skundo argumentai dėl [CPK](#) normų pažeidimo, teismo išankstinio nusistatymo, vienos iš teisėjų šališkumo dėl ankstesnio jo darbo ikiteisminio tyrimo įstaigoje, netinkamo ir įtartino, galimai neteisėto, bylų teisėjams paskyrimo yra subjektyvi ieškovo nuomonė, sukurianti prielaidą tolesniam bylinėjimuisi. Pagal [CPK 320 straipsnio](#) 1 dalį, bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas bei absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimas. [CPK 326 straipsnio](#) 1 dalies 2 punkte nustatyta apeliacinės instancijos teismo teisė panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą (visą ar iš dalies) ir priimti naują sprendimą. Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas vadovavosi [CPK](#) reikalavimais, išsamiai patikrino pirmosios instancijos teismo sprendimo pagrįstumą ir teisėtumą bei motyvuotai dėl to pasisakė. Kolegija pagrįstai konstatavo, kad bylą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas netinkamai įvertino byloje esančius įrodymus ir netinkamai taikė ginčo teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas, susijusias su atsakovės deliktine atsakomybe, o netinkamas įrodymų vertinimas nulėmė neteisingą bylos išsprendimą.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

22. Teismo veiksmus įrodinėjimo procese reglamentuojančio [CPK 179 straipsnio](#) 1 dalyje nustatyta, kad įrodymus pateikia šalys ir kiti dalyvaujantys byloje asmenys; jeigu pateiktų įrodymų neužtenka, teismas gali pasiūlyti šalims ar kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims pateikti papildomus įrodymus ir nustato terminą jiems pateikti.
23. [CPK 322](#) straipsnyje nustatyta, kad apeliacinis skundas nagrinėjamas žodinio proceso tvarka, jeigu bylą nagrinėjantis teismas pripažįsta, kad žodinis nagrinėjimas būtinas.
24. Bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas bei absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimas ([CPK 320 straipsnio](#) 1 dalis).
25. Atsakovės paduotame apeliaciniame skunde dėl šioje byloje priimto pirmosios instancijos teismo sprendimo, be kita ko, buvo nurodyta, kad teismo sprendimo išvada yra nemotyvuota, padaryta nesilaikant proceso teisės normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, įrodymų vertinimą bei reikalavimų, keliamų teismo sprendimo pagrįstumui, sprendimo išvados motyvacija apsiriboja tik sutikimu su subjektyviu ieškovo pateikiamų faktinių aplinkybių vertinimu, neanalizavus jų civilinės bylos ir išteisinio tyrimo metu nustatytų faktinių aplinkybių bei surinktų įrodymų kontekste, neišsamiai įvertinus išteisinio tyrimo metu susiklosčiusią faktinę situaciją.
26. Nagrinėjamoje byloje priimta Vilniaus apygardos teismo 2022 m. vasario 22 d. nutartimi teisėjų kolegija nutarė civilinę bylą skirti nagrinėti žodinio proceso tvarka teismo posėdyje 2022 m. kovo 8 d. 9 val. ir įpareigoti atsakovę iki teismo posėdžio pateikti nutarties aprašomojoje dalyje išvardytus įrodymus, patvirtinančius, jog po 2020 m. gruodžio 8 d. nutarimo paimti pavyzdžius lyginamajam tyrimui priėmimo šis nutarimas buvo pradėtas vykdyti (kaip, kada, koku būdu, ar buvo pareikalauta iš įtariamojo pateikti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, kokia įtariamojo pozicija šio nutarimo klausimu); taip pat kada ir koku būdu nurodyti pavyzdžiai buvo paimti.
27. Taigi, apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas civilinę bylą pagal atsakovės apeliaciniame skunde išdėstytą faktinį ir teisinį pagrindą, vadovaudamasis [CPK 179 straipsnio](#) 1 dalies bei 320 straipsnio 1 dalies normomis, turėdamas pareigą priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, pagrįsti jį tais įrodymais ir aplinkybėmis, kurie buvo ištirti teismo posėdyje ([CPK 263 straipsnis](#)), nustatęs, kad byloje pateiktų įrodymų nepakanka, turėjo teisę pasiūlyti šalims, taip pat ir atsakovei, pateikti papildomus įrodymus apeliaciniame skunde keliamiems klausimams išspręsti. Dėl to nepagrįstu pripažintinas ieškovo teiginys, kad buvo peržengtos apeliacinio bylos nagrinėjimo ribos. Vien aplinkybė, kad nutarties rezoliucinėje dalyje nurodyta, jog atsakovė įpareigojama pateikti įrodymus, nesudaro pagrindo pripažinti, jog teismas pažeidė rungimosi principą. Teisė bylą nagrinėti žodiniame posėdyje priklauso bylą nagrinėjančio teismo diskrecijai ir pasinaudojimas šia teise negali būti pripažįstamas proceso normų pažeidimu.
28. [CPK 65](#) ir [66](#) straipsniuose nustatyti teisėjo nušalinimo pagrindai. Kasaciniame skunde nenurodomas nė vienas iš šiuose straipsniuose nustatytų pagrindų, leidžiančių spręsti dėl bylą apeliacinės instancijos teisme išnagrinėjusios teisėjų kolegijos ar atskirų teisėjų galimo šališkumo. Ieškovo nurodyta aplinkybė dėl teisėjų kolegijos pirmininkės ir pranešėjos ankstesnio darbo Specialiųjų tyrimų tarnyboje nesudaro pagrindo abejoti šios teisėjos nešališkumu.
29. Išdėstytų aplinkybių pagrindu teisėjų kolegija konstatuoja, kad kasaciniame skunde išdėstyti argumentai dėl proceso teisės normų, reglamentuojančių ieškovo teisę į teisingą ir nešališką teismą, pažeidimo yra nepagrįsti.

Dėl teisės tylėti ir neduoti parodymų prieš save (savęs nekaltinimo teisės) ir jos taikymo nagrinėjamoje byloje

30. Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminačius. BPK 21 straipsnio 4 dalyje, reglamentuojančioje įtariamojo teises, be kita ko, įtvirtinta, kad įtariamasis turi teisę tylėti ir (ar) atsisakyti duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.
31. EŽTT praktikoje konstatuota, kad nors konkrečiai nenurodyta Konvencijos 6 straipsnyje, teisė tylėti ir neduoti parodymų prieš save yra bendrai pripažįstamas tarptautinis standartas, susijęs su šiame straipsnyje įtvirtintos teisingo proceso sąvokos esme. Šio standarto loginis pagrindas yra, be kita ko, siekis apsaugoti kaltinamąjį nuo nederamos institucijų (pareigūnų) prievartos (privertimo) (angl. *compulsion*), taip prisidedant prie teismo klaidų išvengimo ir Konvencijos 6 straipsnio tikslų įgyvendinimo. Teisė neduoti parodymų prieš save suponuoja, kad kaltinimas baudžiamojame byloje įrodinėjamas nenaudojant įrodymų, gautų prievartos ar spaudimo metodais nepaisant kaltinamojo valios. Šia prasme nurodyta teisė glaudžiai susijusi su nekaltumo prezumpcija, įtvirtinta Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje (žr., pvz., 1996 m. gruodžio 17 d. sprendimo byloje *Saunders prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 19187/91, 68 punktą; Didžiosios kolegijos 2016 m. rugsėjo 13 d. sprendimo byloje *Ibrahim ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, peticijų Nr. 50541/08 ir kt., 266 punktą).
32. EŽTT praktikoje taip pat nurodoma, kad teisė neduoti parodymų prieš save pirmiausiai yra susijusi su kaltinamojo valios tylėti (neduoti parodymų) gerbimu. Konvencijos susitariančiųjų šalių teisinėse sistemose, taip pat kitose pasaulio šalyse ji bendrai suprantama kaip neapimanti duomenų, kurie gali būti gauti iš kaltinamojo panaudojus prievartos įgaliojimus, tačiau egzistuoja nepriklausomai nuo jo valios, tokių kaip, be kita ko, pagal kompetentingos institucijos ar pareigūno sprendimą gauti dokumentai, kvėpavimo, kraujo, šlapimo, plaukų ar balso pavyzdžiai, kūno audiniai DNR tyrimui atlikti (žr., pvz., sprendimo byloje *Saunders prieš Jungtinę Karalystę* 69 punktą; 2019 m. lapkričio 26 d. sprendimo dėl priimtumo byloje *El Khalloufi prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 37164/17, 38 punktą; 2022 m. spalio 4 d. sprendimo byloje *De Legé prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 58342/15, 67 punktą). Tačiau teisė neduoti parodymų prieš save taikoma (ir pažeidžiama) tuo atveju, kai tokie duomenys buvo gauti pažeidžiant Konvencijos 3 straipsnyje įtvirtintą žiauraus elgesio draudimą (*De Legé prieš Nyderlandus*, 67 punktas).
33. EŽTT praktikoje taip pat teigiama, kad net nesant medicininio būtinumo, Konvencijos 3 (žiauraus elgesio draudimas) ir 8 (teisė į privataus gyvenimo gerbimą) straipsniai savaime nedraudžia pasinaudoti medicinine procedūra nepaisant įtariamojo valios siekiant gauti iš jo dalyvavimo darant nusikalstamą veiką įrodymus. Tačiau bet koks prievartinės medicinos intervencijos siekiant gauti nusikaltimo įrodymų panaudojimas turi būti įtikinamai pateisinamas konkrečios bylos aplinkybėmis, juolab kai procedūra siekiama išgauti iš asmens kūno nusikaltimo, kuriuo jis įtariamas, daiktinių įrodymų. Institucijos taip pat turi įrodyti apsvaresčiusios alternatyvias įrodymo gavimo priemones. Be to, procedūra turi nekelti jokio besitęsiančio pakenkimo įtariamojo sveikatai pavojaus ir neviršyti minimalaus žiaurumo slenkščio, nustatyto EŽTT praktikoje pagal Konvencijos 3 straipsnį (žr., pvz., Didžiosios kolegijos 2006 m. liepos 11 d. sprendimą byloje *Jalloh prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 54810/00; 70–72 punktai; 2022 m. lapkričio 15 d. sprendimą byloje *Güngör prieš Turkiją*, peticijos Nr. 3824/17, 52–57 punktai).

34. Nagrinėjamoje byloje ieškovas teisės tylėti ir neduoti parodymų prieš save (savęs nekaltinimo teisės) pažeidimu laiko prokuroro veiksmus 2020 m. gruodžio 8 d. priimančią nutartį, kuriuo buvo nutarta paimti iš jo, įtariamojo ikiteisminiame tyrime dėl nusikalstamų veikų, nustatytą [BK 228 straipsnio](#) 1 ir 2 dalyse, 226 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 225 straipsnio 2 dalyje, 227 straipsnio 2 dalyje ir kt. (dėl kyšininkavimo, papirkimo, piktnaudžiavimo ir kt. nusikalstamų veikų), pavyzdžius lyginamajam tyrimui, o konkrečiai – lyginamuosius rankų (pirštų, delnų) pėdsakų pavyzdžius daktiloskopiniam tyrimui. Kasaciniame skunde ieškovas teigia, kad savęs nekaltinimo privilegija negali staiga baigtis, t. y. jo, kaip įtariamojo, teisė duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui prokurorui priėmus nutartį negali virsti pareiga nurodytus pavyzdžius duoti.
35. Minėta, kad teisė neduoti parodymų prieš save neapima duomenų, kurie gali būti gauti iš kaltinamojo panaudojus prievartos įgaliojimus, tačiau egzistuoja nepriklausomai nuo jo valios. Akivaizdu, kad rankų (pirštų, delnų) pėdsakai, atsižvelgiant į jų objektyvų pobūdį, priskirtini būtent šiai duomenų grupei, kuriai savęs nekaltinimo privilegija paprastai netaikoma. Todėl kasaciniame skunde dėstoma pozicija, pagal kurią asmens valia suprantama ne kaip asmens apsisprendimas, ar atskleisti teisėsaugos pareigūnams tam tikrus duomenis, o kaip bet kokie valingi veiksmai, įskaitant fizinius, pavyzdžiui, pasidavimas įprastoms objektyviai egzistuojančių duomenų paėmimo procedūroms, nėra pagrįsta EŽTT praktika. Atsižvelgiant į pirmiau išdėstytą EŽTT praktiką dėl teisės tylėti ribų, šioje byloje nagrinėjamoje situacijoje Konvencijos nuostatų požiūriu būtų leidžiamas proporcingas fizinis poveikis, taikomas iš anksto įspėjus įtariamąjį ir siekiant paimti atitinkamus pavyzdžius.
36. Pažymėtina, jog kasacinis skundas negrindžiamas prokuroro nutarimo įgyvendinimo procedūros, kuri galėjo sukelti kokį nors pavojų pakenkti ieškovo (įtariamojo ikiteisminiame tyrime) sveikatai ar viršyti minimalaus žiaurumo ribą, pažeidimais. Dėl to kasacinio skundo argumentus dėl teisės normų, reglamentuojančių teisę tylėti ir neduoti parodymų prieš save, netinkamo taikymo ieškovo atžvilgiu teisėjų kolegija atmeta kaip nepagrįstus.

Dėl ikiteisminio tyrimo ir prokuratūros pareigūnų neteisėtų veiksmų, taikant kardomąją priemonę – rašytinį pasižadėjimą neišvykti

37. [CK 6.272 straipsnio](#), reglamentuojančio atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo veiksmų, 1 dalyje nustatyta, kad žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės.
38. Taigi, asmeniui teisė į žalos atlyginimą atsiranda tik tada, kai konstatuojama, jog valstybės institucija, pareigūnas ar teismas atliko neteisėtus veiksmus ir žala atsirado būtent dėl nurodytų subjektų neteisėtų veiksmų, tuo tarpu nebūtina nustatyti neteisėtus veiksmus įvykdžiusio subjekto kaltės, t. y. valstybė atsiradusią žalą atlygina visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės.
39. Neteisėtais veiksmais, kaip valstybės civilinės atsakomybės sąlyga, gali būti teismo pripažinti, be kita ko, tokie veiksmai, kurie nors ir atitiko atitinkamas baudžiamojo proceso teisės normas, tačiau kuriais pažeista pareigūnų bendroji rūpestingumo pareiga ([BPK 2 straipsnis](#)), taip pat bendroji pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai ([CK 6.246 straipsnio](#) 1 dalis) (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 3 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. 3K-3-8-219/2017](#) 26 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).
40. Nagrinėjamoje byloje neteisėtais atsakovės veiksmais ieškovas laiko ne tik nurodomą jo teisės tylėti ir neduoti parodymų prieš save (savęs nekaltinimo teisės) pažeidimą, bet ir kardomosios priemonės, jo nuomone, neteisėtą taikymą. Kasaciniame skunde teigiama, kad prokuroras kardomosios priemonės taikymą susiejo su tikslu gauti iš ieškovo duomenis, kurie neabejotinai galėtų būti panaudoti prieš jį. Suteikdamas ieškovui leidimą išvykti, paskui pareikalavdamas pateikti rankų (pirštų, delnų) pėdsakų pavyzdžius, o jam atsakius, tokį leidimą atšaukdamas, kol ieškovas šių lyginamųjų pavyzdžių nepateiks, prokuroras, ieškovo teigimu, naudojo psichologinę prievartą, kurios naudojimą imperatyviai draudžia įstatymas ([BPK 11 straipsnio](#) 2 dalis). Tokius prokuroro veiksmus ieškovas vertina kaip neteisėtus ir civilinės teisės prasme.
41. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kardomoji priemonė – tai ne bausmė už inkriminuojamą veiką. Kardomosios priemonės, t. y. procesinės prievartos priemonės, tikslas yra užtikrinti kaltinamojo dalyvavimą procese, netrukdomą baudžiamosios bylos tyrimą ir teisminį nagrinėjimą. Rašytinis pasižadėjimas neišvykti yra švelniausia kardomoji priemonė, ji nesusijusi su laisvės atėmimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-319/2008](#)).
42. Ar kardomoji priemonė buvo taikyta teisėtai, įvertinama pagal tai, ar buvo realus pagrindas ir poreikis asmeniui taikyti procesinius suvaržymus, ar parinkta kardomoji priemonė buvo nustatyta įstatymu ir ar atitiko jo sąlygas, ar konkrečioje situacijoje ji buvo proporcinga poreikiui kontroliuoti asmens elgesį. Tai sprendžiama iš tokių aplinkybių, kaip susiklosčiusi procesinė situacija, kurioje buvo nuspręsta taikyti kardomąją priemonę (įtarimų pareikšimas, kaltinimų pasunkinimas, dėl ko asmuo gali vengti tyrimo ar galimos bausmės, vilkinti procesą ir kt.); asmens atliktų įtariamų esant nusikalstamų veiksmų aplinkybės: pobūdis, mastas, trukmė, padariniai, ryšiai su tam tikrais asmenimis, kurie gali rodyti apie jo pavojingumą, galimybę tęsti įtariamą nusikalstamą veiklą ir todėl gali pagrįsti būtinumą taikyti jam apribojimus; asmenį apibūdinantys duomenys ir jo elgesys tyrimo ir proceso metu, galintys sudaryti pagrindą vertinti, kad asmeniui reikalinga tam tikra priežiūra, nes kitaip gali būti neužtikrintas jo dalyvavimas ikiteisminiame tyrime, teisminiame nagrinėjime ir nuosprendžio įvykdymas, ar rodantys jo pavojingumą, kad jis gali daryti kitus nusikaltimus; kardomosios priemonės teisėtumas, pobūdis, jos taikymo trukmė, padariniai ir reikšmė pareiškėjui, įvertinant, ar paskirti suvaržymai sukėlė jiems realias neigiamas pasekmes: apribojo laisvę, trukdė profesinei ar kitokiai teisėtai veiklai (pvz., bendravimui, mokymuisi, kelionėms, pomėgiams), sukėlė papildomas prievoles, vertė daryti išlaidas ir kita (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. 3K-3-231-695/2019](#) 52 punktą).
43. Judėjimo laisvės apribojimo baudžiamojo proceso kontekste būtinumas demokratinėje visuomenėje EŽTT praktikoje paprastai siejamas su teisingos pusiausvyros tarp bendrojo intereso dėl tinkamo baudžiamojo proceso organizavimo ir įtariamojo (kaltinamojo) asmeninio intereso naudotis judėjimo laisve nustatymu – apribojimo proporcingumo minėtiems teisėtiems tikslams vertinimu (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. 3K-3-231-695/2019](#) 59 punktą ir jame nurodytą EŽTT praktiką).
44. Rašytinio pasižadėjimo neišvykti, kaip kardomosios priemonės, sąvoka įtvirtinta [BPK 136 straipsnio](#) 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad rašytinis pasižadėjimas neišvykti yra rašytinis įtariamojo įsipareigojimas neišvykti iš Lietuvos Respublikos, nepasišalinti iš savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos be ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo leidimo ([BPK 136 straipsnio](#) 1 dalis).
45. [BPK 144 straipsnio](#), reglamentuojančio pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimą ikiteisminiame tyrime, nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo

pareigūnas ar prokuroras turi teisę paimti iš įtariamojo pavyzdžius lyginamajam tyrimui; tokius pavyzdžius iš nukentėjusiojo ar liudytojo galima paimti tik prireikus patikrinti, ar šie asmenys nėra palikę pėdsakų įvykio vietoje arba ant daiktų (1 dalis). Jeigu asmuo atsisako duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, prokuroras priima nutarimą, kuris tam asmeniui privalomas (2 dalis).

46. Aiškindamas šią normą, kasacinis teismas yra nurodęs, kad pagal [BPK 144 straipsnį](#) ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras turi teisę paimti iš įtariamojo pavyzdžius lyginamajam tyrimui. Jeigu įtariamasis atsisako duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, prokuroras priima nutarimą, kuris įtariamajam yra privalomas. Dėl pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimo surašomas protokolais. Jeigu įtariamasis atsisako vykdyti nutarimą ir duoti pavyzdžius, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras juos gali gauti atlikdamas kitus tyrimo veiksmus (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 8 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23/2008).
47. Nagrinėjamoje byloje yra ginčijamas su pritaikytos kardomosios priemonės – rašytinio pasizadėjimo neišvykti - vykdymu susijusių prokuroro veiksmų teisėtumas. Neteisėtu ieškovas laiko prokuroro veiksmą, kai, esant pritaikytai šiai kardomajai priemonei leidęs ieškovui nustatytam terminui išvykti iš Lietuvos Respublikos į konkrečią šalį – Brazilijos Federacinę Respubliką, likus dviem dienoms iki išvykimo, prokuroras panaikino tokį leidimą, argumentuodamas tai būtinybe gauti lyginamuosius ieškovo rankų (pirštų, delnų) pėdsakų pavyzdžius.
48. Taigi, sprendžiant, ar prokuroras, esant pritaikytai kardomajai priemonei – pasizadėjimui neišvykti – leidęs ieškovui nustatytam terminui išvykti iš Lietuvos Respublikos į konkrečią šalį – Brazilijos Federacinę Respubliką, likus dviem dienoms iki išvykimo, panaikino tokį leidimą, t. y. vėl suvaržė teisę naudotis judėjimo laisve teisėtai, būtina nustatyti, ar buvo laikomasi teisingos pusiausvyros tarp bendrojo intereso dėl tinkamo baudžiamojo proceso organizavimo ir įtariamojo (kaltinamojo) asmeninio intereso naudotis judėjimo laisve, ar buvo realus pagrindas ir poreikis asmeniui taikyti konkrečius procesinius suvaržymus, ar tokia priemonė buvo proporcinga poreikiui kontroliuoti asmens elgesį, kokius padarinius ir reikšmę tokia priemonė sukėlė pareiškėjui, įvertinant, ar paskirti suvaržymai sukėlė jam realias neigiamas pasekmes.
49. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad kardomoji priemonė – rašytinis pasizadėjimas neišvykti ieškovui buvo paskirta 2020 m. gegužės 29 d. nutartimi. Tos pačios dienos užduotimi atlikti objektų tyrimą Specialiųjų tyrimų tarnybos ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas pavedė Lietuvos teismo ekspertizės centrui atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą dėl ant tyrimui pateiktų, per kratą paimtų daiktų esančių rankų pėdsakų buvimo. 2020 m. liepos 23 d. specialisto išvadoje buvo nurodyta, kad ant per kratą paimtų daiktų yra identifikacijai tinkami rankų pėdsakai. Prokuroras, nagrinėjamoje byloje dalyvaujantis kaip trečiasis asmuo, pripažino, kad paimti įtariamųjų pavyzdžius lyginamajam tyrimui buvo nuspręsta dar 2020 m. liepos mėnesį (žr. skundžiamo apeliacinės instancijos teismo sprendimo 44 punktą). 2020 m. lapkričio 27 d. raštu prokuroras leido įtariamajam (ieškovui) laikinai nuo 2020 m. gruodžio 10 d. iki 2021 m. sausio 17 d. išvykti į Brazilijos Federacinę Respubliką. 2020 m. gruodžio 8 d. prokuroras, vadovaudamasis [BPK 144 straipsniu](#), priėmė nutarimą paimti įtariamojo Š. M. pavyzdžius lyginamajam tyrimui, nutarimą motyvuodamas tuo, kad įtariamasis atsisakė duoti prašomus pavyzdžius daktiloskopiniam tyrimui. Tos pačios dienos nutarimu prokuroras, vadovaudamasis [BPK 136 straipsniu](#), panaikino 2020 m. lapkričio 27 d. leidimą įtariamajam (ieškovui) išvykti iš gyvenamosios vietos, iki bus įvykdytas nutarimas paimti lyginamuosius pavyzdžius daktiloskopiniam tyrimui, konstatavęs, kad, laiku nepateikus tyrimui lyginamųjų pavyzdžių, užtruks tyrimo atlikimas, o tai lems ilgesnio ikiteisminio tyrimo termino trukmę. Įtariamasis (ieškovas) į kelionę neišskrido, pavyzdžių lyginamajam tyrimui nepateikė. Iki šios civilinės bylos išnagrinėjimo pirmosios instancijos teisme lyginamieji pavyzdžiai tyrimui iš ieškovo [BPK 144 straipsnio](#) tvarka nebuvo paimti. Ikiteisminiame tyrime buvo panaudotos kitos BPK nustatytos galimybės ir reikalingų pavyzdžių paėmimui taikytos procesinės priemonės, įtvirtintos [BPK 158 ir 160 straipsniuose](#), jų metu įtariamojo Š. M. lyginamieji pavyzdžiai, paimti kitu nei [BPK 144 straipsnyje](#) nustatytu būdu, ir pateikti ekspertams.
50. Taigi, byloje nustatytos faktinės aplinkybės sudaro pagrindą konstatuoti, kad realaus pagrindo ir poreikio taikyti konkrečius procesinius suvaržymus, nagrinėjamo atveju panaikinti jau išduotą leidimą įtariamajam laikinai išvykti iš Lietuvos Respublikos konkrečiam laikotarpiui, iš tiesų nebuvo: lyginamuosius pavyzdžius, dėl kurių paėmimo iš įtariamojo (ieškovo) šie suvaržymai buvo pritaikyti, buvo galimybė gauti kitu [BPK](#) nustatytu būdu, tai buvo padaryta uždelus gana ilgą ir nepateisinamą laikotarpį, ir tai iš esmės paneigia tokio procesinio suvaržymo taikymo argumentą, kad, laiku nepateikus tyrimui lyginamųjų pavyzdžių, užtruks tyrimo atlikimas, tai nulems ilgesnio ikiteisminio tyrimo termino trukmę.
51. Atsižvelgiant į suvaržymo metu buvusias ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams, įskaitant prokurorą, žinomas aplinkybes: išduotas leidimas išvykti, įvykdytos tokio leidimo įsigaliojimo sąlygos (įsigyti ir pateikti kelionės bilietai), konstatuotina, kad leidimo išvykti panaikinimas, taip apribojant ieškovo judėjimo laisvę – nebuvo būtinas ir proporcingas, tad neatitiko teisingos pusiausvyros tarp bendrojo intereso dėl tinkamo baudžiamojo proceso organizavimo ir įtariamojo (ieškovo) asmeninio intereso naudotis judėjimo laisve, todėl pripažintinas neteisėtu. Taigi, prokuroro priimtas nutarimas, panaikinęs ieškovui suteiktą teisę išvykti ir apribojęs ieškovo judėjimo laisvę, nors formaliai ir atitiko baudžiamojo proceso teisės normas, tačiau juo buvo pažeista pareigūnų bendroji rūpestingumo pareiga bei bendroji pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai. Taigi pagrįsta yra pirmosios instancijos teismo išvada, kad ieškovas įrodė neteisėtus ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus.

Dėl prokuroro nutarimo, priimto vadovaujantis [BPK 144 straipsnio](#) norma, privalomumo ir ieškovo, kaip įtariamojo, veiksmų teisėtumo, tokio nutarimo neįvykdžius

52. Šioje nutartyje jau konstatuota, kad ieškovo kasacinio skundo argumentai dėl ieškovo teisės tylėti ir neduoti parodymų prieš save (savęs nekaltinimo teisės) pažeidimo, prokurorui priėmus privalomą nutarimą paimti iš jo, kaip įtariamojo ikiteisminiame tyrime, pavyzdžius lyginamajam tyrimui – rankų (pirštų, delnų) atspaudus, yra nepagrįsti.
53. Kaip nutarties 45 punkte nurodyta, jeigu asmuo atsisako duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, prokuroras priima nutarimą, kuris tam asmeniui privalomas ([BPK 144 straipsnio](#) 2 dalis). Apeliacinės instancijos teismas, aiškindamas šią normą, nurodė, kad įtariamasis gali atsisakyti duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui iki to laiko, kol dėl šio procesinio veiksmo nėra priimtas prokuroro nutarimas, nes tokia teisė nustatyta [BPK 21 straipsnio](#) 4 dalyje. Kadangi nutarimo vykdymas pagal [BPK 144 straipsnio](#) 2 dalį įtariamajam yra privalomas, tai reiškia, jog įtariamasis jau turi pareigą nurodytus pavyzdžius duoti.
54. Kasaciniame skunde teigiama, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai išaiškino [BPK 144 straipsnio](#) 2 dalies normą. Ši norma, ieškovo vertinimu, negali būti aiškinama kaip nustatanti įtariamajam pareigą duoti lyginamuosius pavyzdžius, nes [BPK](#) nenustatyta jokia

atsakomybė (sankcija) įtariamajam už atitinkamo įpareigojimo nevykdymą (nesukelia jokių teisinių padarinių), dėl to ši nuostata negali būti aiškinama kaip įtariamąjį įpareigojanti.

55. Teisėjų kolegija tokį ieškovo aiškinimą pripažįsta nepagrįstu ir pritaria apeliacinės instancijos pateiktam šios normos aiškinimui. [BPK 21 straipsnio](#) 4 dalyje yra įtvirtintos įtariamojo teisės, tarp jų ir teisė pateikti tyrimui reikšmingus dokumentus ir daiktus. Savanorišką lyginamųjų pavyzdžių pateikimą tyrimui galima būtų vertinti kaip pasinaudojimą tokia teise. Tuo tarpu [BPK 144](#) straipsnyje nustatyta ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro teisė iš įtariamojo paimti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, ir tokia teise prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali pasinaudoti tik tuo atveju, kai siekiama patikrinti, ar įtariamasis nėra palikęs pėdsakų įvykio vietoje arba ant daiktų. Ši teisė neatsiejama susijusi su [BPK 2](#) straipsnyje įtvirtinta minėtų pareigūnų pareiga kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų nustatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Būtent dėl šios specifinės pareigos vykdymo [BPK 144](#) straipsnio 4 dalyje įtvirtinta ir prokuroro teisė/pareiga, asmeniui atsisakius duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, dėl tokių pavyzdžių paėmimo priimti nutarimą, kuris įstatyme įtvirtintas kaip tam asmeniui privalomas. Nagrinėjamoje byloje konstatavus, kad toks prokuroro nutarimas ir įtariamajam privalomas šio nutarimo vykdymas nepažeidžia ieškovo teisės tylėti ir neduoti parodymų prieš save (savęs nekaltinimo teisės) ir negali būti pripažįstamas neteisėtu dėl tokios teisės pažeidimo, vien aplinkybė, jog įstatyme nenustatytos sankcijos įtariamajam dėl jo nevykdymo, negali būti pripažįstama svarbia priežastimi įtariamajam jo nevykdyti ar jį, priešingai, nei tiesiogiai nurodyta įstatyme, kvalifikuoti kaip neprivalomą. Sankcijų dėl tokio nutarimo nenustatymas įtariamajam gali būti aiškinamas specifine jo padėtimi, kuri iš esmės skiriasi nuo kitų baudžiamojo proceso dalyvių, taip pat pirmiau šioje nutartyje (35 punkte) nurodyta galimybė nutarimą įvykdyti panaudojus proporcingą prievartą.
56. Šių argumentų pagrindu teisėjų kolegija pripažįsta nepagrįstu kasacinio skundo teiginį dėl to, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino [BPK 144 straipsnio](#) 2 dalies normą ir kad ši norma neįpareigoja įtariamojo pateikti pavyzdžius lyginamajam tyrimui.
57. Teisėjų kolegija sutinka su apeliacinės instancijos teismo pateiktu ieškovo nurodytų atsisakymo duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, priėmus prokuroro privalomą nutarimą, priežasčių – baimės užsikrėsti COVID-19 liga, duodant pavyzdžius lyginamajam tyrimui, vertinimu. Apeliacinės instancijos teismas šias priežastis pagrįstai ir motyvuotai pripažino nesvarbiomis, nurodęs, kad baimės užsikrėsti COVID-19 liga nebuvimas, vykstant patikrai iš oro uostų, atliekant mutinės procedūras bei skrendant į Braziliją, kelia abejonų dėl baimės užsikrėsti ta pačia liga, motyvuojant atsisakymą duoti rankų atspaudų pavyzdžius lyginamajam tyrimui dėl tokių priežasčių. Išvadą, kad užsikrėtimo COVID rizika šiuo atveju nebuvo svarbi priežastis atsisakyti vykdyti prokuroro nutarimą, patvirtina konkrečių lyginamųjų pavyzdžių – rankų (pirštų, delnų) atspaudų paėmimo veiksmo pobūdžio, trukmės, galimybės jį atliekant dalyvaujantiems asmenims naudoti apsaugos priemonės vertinimas. Todėl konstatuojama, kad ieškovas, kaip įtariamasis, be svarbių priežasčių atsisakydamas pateikti rankų (pirštų, delnų) atspaudų pavyzdžius lyginamajam tyrimui, pats elgėsi nesąžiningai nevykdydamas pareigos.

Dėl žalos, atsiradusios dėl ikiteisminio tyrimo ir prokuratūros pareigūnų neteisėtų veiksmų taikant kardomąją priemonę – rašytinį pasizadėjimą neišvykti

58. Šioje nutartyje jau minėta, kad teisė į žalos atlyginimą [CK 6.272](#) straipsnyje nustatytu pagrindu atsiranda tada, kai konstatuojama, jog valstybės institucija, pareigūnas ar teismas atliko neteisėtus veiksmus ir žala atsirado būtent dėl nurodytų subjektų neteisėtų veiksmų, kuriais kaip valstybės civilinės atsakomybės sąlyga gali būti pripažinti, be kita ko, tokie veiksmai, kurie nors ir atitiko atitinkamas baudžiamojo proceso teisės normas, tačiau kuriais pažeista pareigūnų bendroji rūpestingumo pareiga, taip pat bendroji pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai.
59. Konstatavus, kad ieškovui pritaikyta procesinė prievartos priemonė – judėjimo laisvės apribojimas – neatitiko teisingos pusiausvyros tarp bendrojo intereso dėl tinkamo baudžiamojo proceso organizavimo ir įtariamojo (ieškovo) asmeninio intereso naudotis judėjimo laisve, bei pripažinus, kad leidimas išvykti panaikintas neteisėtai, konstatuotina ir tai, kad nagrinėjamoje byloje yra nustatyta viena iš būtinųjų sąlygų valstybės civilinei atsakomybei kilti – neteisėti ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai.
60. Pirmosios instancijos teismas taip pat nustatė ir kitą būtinąją sąlygą valstybės civilinei atsakomybei kilti – dėl neteisėtų veiksmų ieškovui atsiradusios žalos faktą, įvertinęs byloje pateiktus įrodymus bei konstatuodamas tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atsiradimo faktus. Apeliacinės instancijos teisme žalos atsiradimo faktas bei dydis nebuvo ginčijami. Taigi padarydamas priešingą nei padaryta pirmosios instancijos teisme išvadą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų, kaip vienos iš būtinųjų sąlygų valstybės civilinei atsakomybei kilti, teisėtumo ir pripažindamas juos teisėtais, t. y. nenustatęs šios civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, žalos fakto ir dydžio apeliacinės instancijos teismas nepaneigė. Todėl konstatuotina, kad žalos ieškovui atsiradimo faktas pirmosios instancijos teismo konstatuotas tinkamai. Taip pat konstatuotina, kad nepaneigtas ir pirmosios instancijos teismo nustatytas ieškovo patirtos turtinės žalos dydis.
61. Nors pirmosios instancijos teismo sprendime ir nėra akcentuotas priežastinio ryšio tarp nustatytų neteisėtų veiksmų bei atsiradusios žalos egzistavimo nustatymas, tačiau aplinkybė, kad turtinė žala teismas pripažino ieškovo įsigytą, bet nepanaudotą lėktuvo bilietų kainą, o nustatydamas neturtinės žalos faktą ir dydį, vertino ieškovo patirtus dvasinius išgyvenimus, praradus galimybę išvykti į šventiniu laikotarpiu suplanuotą kelionę pailsėti su šeima, akivaizdžiai patvirtina, kad tokios žalos atsiradimą teismas susiejo būtent su nustatytais neteisėtais veiksmais – judėjimo laisvės apribojimu, panaikinant leidimą laikinai išvykti iš Lietuvos Respublikos, t. y. faktiškai nustatė priežastinį ryšį tarp nustatytų neteisėtų veiksmų bei atsiradusios žalos. Taigi, nagrinėjamoje byloje nustatytos visos sąlygos valstybės civilinei atsakomybei kilti [CK 6.272](#) straipsnyje įtvirtintu pagrindu.
62. [CK 6.253](#) straipsnio, reglamentuojančio civilinės atsakomybės netaikymą ir atleidimą nuo atsakomybės, 1 dalyje nustatyti pagrindai, kuriems esant civilinė atsakomybė netaikoma arba asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės. Vienas iš šių pagrindų yra nukentėjusio asmens veiksmai. Tokie veiksmai apibrėžiami kaip veiksmai, dėl kurių kaltas pats nukentėjęs asmuo ir dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai ([CK 6.253](#) straipsnio 5 dalis).
63. Šioje nutartyje konstatavus, kad ieškovas, kaip įtariamasis, be svarbių priežasčių atsisakydamas pateikti rankų (pirštų, delnų) atspaudų pavyzdžius lyginamajam tyrimui, pats elgėsi nesąžiningai, sprendina, kad šiais veiksmais jis pats prisidėjo prie nuostolių atsiradimo: tikėtina, kad, ieškovui pateikus tokius pavyzdžius savanoriškai, nebūtų priimtas nutarimas, panaikinant leidimą laikinai išvykti iš Lietuvos Respublikos, arba leidimas išvykti būtų atnaujintas, nes aptariamam prokuroro nutarimu leidimas išvykti buvo panaikintas iki nutarimo paimti lyginamuosius pavyzdžius daktiloskopiniam tyrimui įvykdymo. Šios aplinkybės sudaro pagrindą atsakovei nuo žalos atlyginimo iš dalies atleisti ([CK 6.253](#) straipsnio 1, 5 dalys).
64. [CK 6.250](#) straipsnio, apibrėžiančio neturtinės žalos sąvoką ir jos atlyginimo pagrindus, 2 dalyje nustatyta, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas

turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.

65. Spręsdamas dėl neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų, kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog teismas, atsižvelgdamas į tai, kad neturtinės žalos dydį pagrindžiančių kriterijų sąrašas nebaigtinis, o kiekvieni konkrečiu atveju pažeidžiama skirtinga įstatymo saugoma teisinė vertybė ir neturtinė žala patiriama individualiai, teismas turėtų spręsti dėl kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, aiškindamasis ir vertindamas individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį, atsižvelgdamas į įstatyme bei teismų praktikoje įtvirtintus ir teismo konkrečiu atveju reikšmingais pripažintus kriterijus (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 13 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-26/2009](#); 2010 m. vasario 23 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010).
66. Nagrinėjamoje byloje nustatydamas ieškovui priteistino neturtinės žalos atlyginimo dydį, pirmosios instancijos teismas atsižvelgė į [CK 6.250](#) straipsnio 2 dalyje nustatytus kriterijus, tačiau, nekonstatavęs paties ieškovo nesąžiningumo, į šią aplinkybę neatsižvelgė. Minėta, kad, atsisakydamas pateikti rankų (pirštų, delnų) atspaudų pavyzdžius lyginamajam tyrimui, pats ieškovas elgėsi nesąžiningai ir savo veiksmais pats prisidėjo prie nuostolių atsiradimo. Į šią aplinkybę turi būti atsižvelgiama ir sprendžiant ieškovo reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo.

Dėl bylos procesinės baigties

67. Šioje nutartyje išdėstytų argumentų pagrindu teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismo išvados, jog pirmosios instancijos teismas netinkamai aiškino [CK 6.271](#) straipsnio, reglamentuojančio specialųjį deliktinės civilinės atsakomybės atvejį – valstybės atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl neteisėtų valstybės valdžios institucijų, netinkamai vertino byloje surinktus įrodymus ir padarė neteisingas išvadas, yra padaryta netinkamai įvertinus faktines byloje nustatytas aplinkybes dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų, taikant procesinės prievartos priemonę, apribojusią ieškovo kaip įtariamojo teisę laisvai judėti, bei netinkamai pritaikius materialiosios teisės normą. Šie pažeidimai sudaro pagrindą skundžiamą apeliacinės instancijos sprendimą panaikinti kaip neteisėtą.
68. Teisėjų kolegija taip pat konstatuoja, kad pirmosios instancijos teismas padarė iš esmės pagrįstą išvadą, jog ieškovas įrodė neteisėtus ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus, tačiau, tinkamai neįvertinęs paties ieškovo, kaip nukentėjusio asmens, veiksmų, turėjusių įtakos nuostolių atsiradimui, žalos dydį nustatė netinkamai, todėl pirmosios instancijos teismo sprendimas keičiamas. Kolegijos vertinimu, byloje nustatytos aplinkybės ir šioje nutartyje išdėstyti argumentai dėl paties ieškovo nesąžiningų veiksmų sudaro pakankamą pagrindą atsakovę iš dalies atleisti nuo atsakomybės už ieškovui padarytą žalą, todėl pirmosios instancijos teismo sprendimas keistinas ieškovui priteistą turtinės žalos atlyginimą sumažinant 50 proc.
69. Pirmosios instancijos teismo priteistas 3000 Eur neturtinės žalos atlyginimas šiuo atveju nepagrįstas, nes teismo taikyti šios žalos dydžio nustatymo kriterijai nepagrindžia priteistos žalos dydžio proporcingumo pažeistai teisei apginti (žr. 65 nutarties punktą). Teisėjų kolegija, atsižvelgusi į tai, kad neteisėtais veiksmais neturtinės žalos padaryta ne asmens gyvybei ir sveikatai, ieškovui buvo skirta švelniausia kardomoji priemonė pasizadėjimas neišvykti, jos paskyrimo ikiteisminame procese teisėtumas nėra nuginčytas, o pripažintais neteisėtais prokuroro veiksmais iš esmės panaikinta prokuroro padaryta išimtis laikinai netaikyti tokios kardomosios priemonės, paties ieškovo įvardytos atsisakymo vykdyti prokuroro nurodymą ir duoti pavyzdžius tyrimui priežastys yra nepagrindžiančios ir nepateisinančios atsisakymo, nusprendžia, jog konstatuotas atsakovės veiksmų, panaikinant leidimą išvykti į kitą šalį vykstant ikiteisminiam tyrimui, neteisėtumas šiuo atveju yra pakankama satisfakcija, atlyginanti ir ieškovo patirtą dėl neišvykimo neturtinę žalą. Dėl to pirmosios instancijos teismo sprendimo dalis dėl neturtinės žalos atlyginimo keistina, netenkinant reikalavimo priteisti neturtinės žalos atlyginimą.

Dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo bei jų atlyginimo priteisimo

70. Iš dalies tenkinus kasacinį skundą, panaikinus apeliacinės instancijos teismo procesinį sprendimą ir pakeitus pirmosios instancijos teismo sprendimą, perskirstomos pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme šalių patirtos bylinėjimosi išlaidos ([CPK 93 straipsnio](#) 5 dalis). Atsižvelgiant į nutarties 68-69 punktus, pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose patirtos šalių bylinėjimosi išlaidos perskirstytinos pagal proporciją, jog ieškinyis tenkintas 10 procentų.
71. Pirmosios instancijos teismas pripažino pagrįstomis 1500 Eur ieškovo patirtas pirmosios instancijos teisme atstovavimo išlaidas. Atsižvelgiant į bylinėjimosi išlaidų paskirstymo proporciją, ieškovui iš atsakovės priteistina 150 Eur šių išlaidų atlyginimo.
72. Apeliacinės instancijos teisme už atsiliepimo į atsakovės apeliacinį skundą parengimą ir atstovavimą ieškovas patyrė 1500 Eur bylinėjimosi išlaidų, pateikė šias išlaidas pagrindžiančius dokumentus. Teisėjų kolegija, vadovaudamasi [CPK 93 straipsnio](#) 1, 5 dalimis, 98 straipsniu, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu patvirtintų Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio (toliau – Rekomendacijos) 7, 8.10 punktais, bei atsižvelgdama į bylinėjimosi išlaidų perskirstymo proporciją, nusprendžia priteisti ieškovui iš atsakovės 150 Eur šių išlaidų atlyginimo.
73. Atsakovei atstovaujanti institucija nepateikė įrodymų, patvirtinančių jos patirtas pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme bylinėjimosi išlaidas ir jų dydį, todėl šios jai neatlygintinos.
74. Kasaciniame teisme patirtos bylinėjimosi išlaidos skirstomos pagal proporciją, kad tenkinta 10 procentų kasacinio skundo. Ieškovas patyrė 1500 Eur bylinėjimosi išlaidų už kasacinio skundo parengimą. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kad ieškovo patirtos bylinėjimosi išlaidos neviršija Rekomendacijų 7, 8.12 punktuose nustatytų dydžių, priteisia ieškovui iš atsakovės 150 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimo.
75. Atsakovei atstovaujanti institucija nepateikė įrodymų, patvirtinančių kasaciniame teisme jos patirtas teisme bylinėjimosi išlaidas, todėl šios jai neatlygintinos.
76. Susumavus nutarties 72 ir 74 punktuose priteistinas išlaidas, iš viso iš atsakovės ieškovo naudai priteistina 300 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų apeliacinės instancijos ir kasaciniame teismuose atlyginimo.
77. Kasacinis teismas patyrė 5,49 Eur išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 5 d.

pažyma apie išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu). Atsižvelgiant į bylinėjimosi išlaidų paskirstymo proporciją, iš šalių priteistina šių išlaidų atlyginimui suma būtų mažesnė už teisingumo ministro kartu su finansų ministru 2011 m. lapkričio 7 d. įsakymu Nr. 1R-261/1K-355 nustatytą minimalią valstybei priteistiną bylinėjimosi išlaidų sumą, todėl jų atlyginimas valstybei nepriteistinas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 2 ir 4 punktais, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. kovo 22 d. sprendimą panaikinti.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. spalio 29 d. sprendimą pakeisti ir jo rezoliucinę dalį išdėstyti taip:

„Ieškovo Š. M. (a. k. (duomenys neskelbtini) ieškinį tenkinti iš dalies ir priteisti jam iš Lietuvos Respublikos, atstovaujamos Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros (j. a. k. 288603320), 581,11 Eur (penkis šimtus aštuoniasdešimt vieną Eur 11 ct) turtinei žalai atlyginti ir 150 (vieną šimtą penkiasdešimt) Eur bylinėjimosi išlaidų pirmosios instancijos teisme atlyginimo.

Kitą ieškinio dalį atmesti.“

Priteisti ieškovui Š. M. (a. k. (duomenys neskelbtini) iš Lietuvos Respublikos, atstovaujamos Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros (j. a. k. 288603320), 300 (tris šimtus) Eur atstovavimo išlaidų atlyginimo.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai Antanas Simniškis

Donatas Šernas

Algirdas Taminskas